

השיבות ידיעת המצוות

עשרות חבורים נתחברו במנין המצוות, למן תקופת הראשונים, כגון: הרמב"ם, הסמ"ג, החנוכה, הרא"ם ועוד, וגדולי האחרונים: החרדים הש"ך. ועד לתקופתנו כמו ספר המצוות הקצר מהרפ"ק חיים.

נביא בזאת מעט מדברי רבותינו אודות מנין ה"תרי"ג", וכן בענין גדל החשיבות של למוד תרי"ג המצוות.

במסכת מכות (כג, ב) מובא:

"דרש רבי שמלאי: שש מאות ושלש עשרה מצוות נאמרו לו למשה. שלש מאות וששים וחמש לאוין כמנין ימות החמה, ומאתים וארבעים ושמונה עשה כנגד איבריו של אדם. א"ר המנונא מאי קרא, תורה צוה לנו משה מורשה, תורה בגימטריא שית מאה וחד סרי הוי, אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום."

ובמדרש תנחומא (תצא, ב) דרשו:

"אמר רבי אדא רמ"ח מצוות עשה יש בתורה כמנין איברין שבאדם, ובכל יום ויום צועקין על האדם, עשה אותנו שתחיה בזכותנו ותאריך ימים. (בפסיקתא דרב כהנא הנסח, כל איבר ואיבר אומר לאדם, בבקשה ממך עשה בי את המצוה הזאת). ושם"ה מצוות לא תעשה כמנין ימות החמה, ובכל יום ויום שהחמה זורחת עד שהיא שוקעת, צווחת ואומרת לאדם, גוזרני עליך במי שהגיע ימיה ליום הזה, אל תעבר בי את העברה הזאת, ואל תכריע אותך ואת העולם כלו לכף חובה. הרי שש מאות ושלש עשרה מצוות."

ובזהר הקדוש ח"ב (פב, ב) איתא:

"תרי"ג זיני עיטא יהיב אורייתא לבר נש למיהוי שלים במאריה, בגין דמאריה בעא לאוטבא ליה בעלמא דין ובעלמא דאתי, ויתיר בעלמא דאתי."

(בְּלִשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ: תְּרִי"ג מִיַּי עֲצוֹת שֶׁהֵם הַתְּרִי"ג מִצְוֹת נִתְּנָה הַתּוֹרָה לְאָדָם כְּדִי שִׁיְהִיָּה שָׁלֵם עִם קוֹנוֹ, כִּי עַל יְדֵי הַמִּצְוֹת יוּכְלוּ לְהַשְׁלִים אֶת נִשְׁמָתָם עַד שִׁיִּזְכּוּ לַהֲדָבֵק בּוֹ יִתְבַּרֵּךְ. לְפִי שְׁקוֹנוֹ רוֹצֶה לְהִיטִיב עִמוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם הַבָּא, וּבִיּוֹתֵר בְּעוֹלָם הַבָּא).

עוד אָמְרוּ בְּזֶהֱרַר הַקָּדוֹשׁ (ח"ג רעה, א):

"זֶה שְׁמִי וְזֶה זְכָרִי. שְׁמִי עִם י"ה שֶׁס"ה, זְכָרִי עִם ו"ה רמ"ח, וְכֻלָּהוּ תְּרִי"ג, דְּהֵינּוּ תְּרִי"ג פְּקוּדֵי דְאִתְיָהֲבוּ לְבָנִין קְדִישִׁין לְמַהוּיָּ לְהוּ חוֹלְקֵא בְּשִׁמְיָהּ". (הֵם תְּרִי"ג מִצְוֹת שֶׁנִּתְּנוּ לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל הַקְּדוֹשִׁים, שֶׁבְּקִיּוּמָם שׁוֹרָה עֲלֵיהֶם שֵׁם הַיְי"ה שִׁיְהִיָּה לָהֶם חֵלֶק בְּשִׁמּוֹ).

וּדְרָשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמִדְרָשָׁם (במדבר רבה יח, כא):

"הַלּוּחוֹת הָיוּ בָּהֶן תְּרִי"ג אוֹתִיּוֹת מִן אֲנָכִי עַד אֲשֶׁר לְרַעְךָ לֹא פָחוֹת וְלֹא יוֹתֵר, כִּנְגֵד תְּרִי"ג מִצְוֹת. וְכֵלֶן נִתְּנוּ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי שֶׁבָּהֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים תּוֹרָה וּמִשְׁנָה תִּלְמוּד וְאַגָּדָה (ישעיה לג) יֵרָאֵת ה' הִיא אוֹצָרוֹ, אֵין בְּכָל הַמִּדּוֹת גָּדוֹל מִיִּרְאָה וְעֲנוּהָ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים י) וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שֵׂאֵל מַעֲמָךְ כִּי אִם לִיִּרְאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לִלְכֹת בְּכָל דְּרָכָיו וּלְאַהֲבָה אוֹתוֹ וּלְעַבֵּד אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ, יֵרָאֵת בְּגִימָטְרִיא תְּרִי"א וְתּוֹרָה תְּרִי"א וְיִרְאָה וְתּוֹרָה עִמָּם הָרִי תְּרִי"ג".

כְּתַב רַבֵּינוּ יוֹנָה בְּפִירוּשׁוֹ לְמִשְׁלֵי (ד, כא) בְּעֵנִין שְׂכַחַת הַמִּצְוֹת:

וְהַתְקַנָּה לְהִזְהַר מִשְׂכַּחַת הַמִּקְרָה, אִם יִכְתּוֹב תְּרִי"ג מִצְוֹת וַיִּבִּיט בָּהֶן פַּעַם וּפַעַמִּים בְּשָׁבוֹעַ, וַיִּתֵּן לְבּוֹ אִם הוּא מְקַיִם כּוֹלֵן. עַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה הָיָה נוֹהֵג דָּוִד הַע"ה שֶׁהָיָה מְבִיט אֶל הַמִּצְוֹת תָּמִיד, לְרֹאוֹת אִם הוּא נִזְהָר בְּכוֹלֵן, שֶׁנֶּאֱמַר 'אַחֲלִי יָכֵנוּ דְרָכִי' (תהלים קיט, ה) וְנֶאֱמַר 'אִזּ לֹא אֲבוֹשׁ וְגו' (שם ו).

גַּם הָרַמְבַּ"ם בְּפִתְיָחַתוֹ לְסִפְרֵי הַי"ד הַחֲזָקָה, מְנַה מְנִין הַמִּצְוֹת, וּפִתַּח בְּפָסוּק זֶה 'אִזּ לֹא אֲבוֹשׁ בְּהִבִּיטִי אֶל כָּל מִצְוֹתֶיךָ'. וְכָתַב בְּהַקְדַּמְתּוֹ לְסִפְרֵי הַמִּצְוֹת שֶׁרָאָה לְמִנּוֹת הַמִּצְוֹת, כִּי עִי"ז יִזְכּוֹר אֶת כּוֹל וְלֹא תִמְלֹט מִצְוָה שְׁלֹא יִדְבַר בָּהּ בְּסִפְרֵי בְּדִינָהּ.

מדברי הרמב"ן בפרושו לשיר השירים:

"ובאר מצוות עשה רמ"ח להדריך אברי האדם שהם רמ"ח בדרך הישר והטוב לטהרו ולקדשו וללבונו ולברכו ולהדמות ליוצרו. ומצוות לא תעשה שס"ה להדריך גידי האדם שהם שס"ה בדרך הישר והטוב, ולמנעו מדרך הרע והפסדה המגנה. ובזה יהיו הגוף והנשמה בדרך אחד ובהספקה אחת..."

אוצר החכמה

וממשיך וכותב:

"ולפי שהמצוות הם גוף הטהרה והקדשה, והעוסק בהן מטהר ומתקדש, אמר וריח שלמותך כריח לבנון, כי הריח הוא קיום שני העולמות, חיי העולם הזה וחיי הנשמות".

* * *

רבינו מחבר "ספר החינוך" שהוא הראשון שסדר את מנין המצוות לרמב"ם על סדר פרשיות התורה כותב בהקדמתו:

..."ועתה בהיות תרי"ג מצוות שבספר מפורטות בתוכו הנה והנה בתוך ספורים אחרים, שנכתבו בספר לעקר גדול ולצרף שיש למצא בהם, אולי לא יתן לבו הקורא בסדר לתמו לראות כמה מצוות קרא באותו שבוע, ולא יעיר לבו לזרז עצמו בהם, ...על כן ראיתי טוב... לכתב המצוות על דרך הסדרים, וכסדר שנכתבו בתורה זו אחר זו, לעורר לב הנער בני והילדים חבריו בכל שבוע ושבוע, אחר שילמדו אותו הסדר, בחשבון המצוות, ולהרגיל אותם בהן ולהתפיס מחשבתם במחשבת טהרה וחשבון של עקר, טרם שיכניסו בלבם חשבונות של שחוק ושל מה-לה ומה-בכה, וגם כי יזקינו לא יסורו ממנו".

* * *

רבינו משה מקוצי המחבר "ספר מצוות גדול" (סמ"ג) מבעלי התוספות, הגיע לספרד להוכיח את העם וסייעוהו משמים במה שהראו לבני ספרד חלומות מפחידים וחזיונות כוכבים ועל ידי זה התעוררו רבים לשוב בתשובה, אלפים ורבבות החלו לקיים מצוות תפילין, מזוזות וציצית, ורבים בקשו ממנו לכתוב פירוש המצוות בקיצור, וירא לעשות כן מרוב ענותנותו. בתחילת האלף השישי

[1082]

רָאָה מִרְאָה בַּחֲלוּמוֹ 'קוֹם עֲשֵׂה סֵפֶר תּוֹרָה מִשְׁנֵי חֻלְקִים, וְהִבִּין כִּי הַכּוֹנֶה - חֻלֵּק לְמִצְוֹת עֲשֵׂה, וְחֻלֵּק לְמִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הָיָה הַגּוֹרֵם לַחֲבוּר הַסֵּמ"ג. וּבַהֲקִדְמָתוֹ לְמַנִּין הָעֵשִׂין כּוֹתֵב:

"יֵשׁ מִהֶמוֹן עִם שְׂאוּמְרִים מֵה לָנוּ וּלְמִצְוֹת סֵדֶר קִדְּשִׁים קֵל וְחֹמֶר לְמִצְוֹת סֵדֶר טְהוֹרוֹת, לְדַבְּרִים שְׂאִינָן נוֹהֲגִים בְּזִמְנָן הַזֶּה. אֵל יֹאמֶר אָדָם כֵּן, כִּי הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה אֲדוֹן הָעוֹלָם יֵשׁ לִידֵעַ יְסוּדוֹתֵיהֶם אֲף עַל פִּי שְׂאִין צְרִיכִין עֲתָה, כִּי עַל כָּל הַמִּצְוֹת נִצְטוּנֵנוּ וּלְמַדְתָּם אוֹתָם, וְנֹאמֶר 'שְׁמַר אֶת כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה אֲתָכֶם'. וְנֹאמֶר 'וּשְׁמַרְתָּם אֶת כָּל מִצְוֹתַי וְעִשִּׂיתֶם אוֹתָם'. הָא לְמַדְתָּ שֶׁהַשְׁמִירָה וְהָעֲשִׂיָה שְׁנֵי דְבָרִים, כִּי אֵין שְׁמִירָה אֶלָּא בְּלֵב שְׁנֹאמֶר כִּי נָעִים כִּי תִשְׁמַרְם בְּבִטְנְךָ יְכוֹנוּ יַחַד עַל שְׁפָתֶיךָ. וְכֵן אָמְרוּ חֲז"ל וּשְׁמַרְתָּם זֶה מִשְׁנָה וְעִשִּׂיתָם זֶה הָעֲשִׂיָה וְכו'. וְהַתּוֹרָה הַזֹּהִירָה וְשִׁנְתָּם לְבָנֶיךָ, שֶׁיְהִיוּ מִצְוֹת הַתּוֹרָה מְחַדָּדִים בְּפִיךָ וּבְפִי בְנֶיךָ וְכו'. עוֹד אָמְרוּ חֲז"ל זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרַת עוֹלָה כְּאֵלוֹ הַקָּרִיב עוֹלָה, וְנֹאמֶר וְנִשְׁלָמָה פָּרִים שְׁפָתֵינוּ."

* * *

רַבֵּינוּ יִצְחָק מִקּוֹרְבִיל תַּלְמִיד בְּעָלֵי הַתּוֹסֵפּוֹת חִבֵּר סֵפֶר "עֲמוּדֵי גוֹלָה" הַמְּפָרֵס בְּשֵׁם "סֵפֶר מִצְוֹת קָטָן" (סֵמ"ק), כְּדֵי שְׁלִמְדוֹ בּוֹ הַמוֹנֵי הָעַם וַיְסַיְימֻהוּ פַּעַם אַחַת בְּשָׁבוּעַ. אֲף שֶׁלָּחוּ בְּיַדֵּי שְׁלוּחִים לְהַפִּיצוֹ בְּרַחֲבֵי אֲשְׁכְּנָז.

וְכָךְ הוּא כּוֹתֵב בַּהֲקִדְמָתוֹ:

"יַעַן כִּי בַּעֲוֹנוֹת הַתּוֹרָה מִשְׁתַּפַּחַת, וַיֵּרֶאֲתִי שֶׁלֹּא יֵדְעוּ רַבִּים הַיֵּטֵב בְּאוֹר הַמִּצְוֹת הַמְטָלוֹת עָלֵינוּ, כְּתַבְתִּי אֵלֶּי הַמִּצְוֹת הַמְטָלוֹת עָלֵינוּ בְּזִמְנָן הַזֶּה בְּשַׁבָּעָה עֲמוּדִים כְּנֶגֶד שַׁבָּעָה יְמֵי הַשָּׁבוּעַ. וּבִקְשָׁתִי כָּל אִישׁ לִקְרֹא בּוֹ בְּכָל יוֹם עֲמוּד אֶחָד, לְמַעַן יֵיטֵב לוֹ, כִּי יֵשׁ הַרְבֵּה מִצְוֹת שְׂאִין אָדָם חַיֵּב לַעֲשׂוֹתָם עַד שֶׁבָּאוּ לְיָדוֹ וְכִשְׁהוּא קוֹרֵאם וּמַעֲלָה בְּלִבּוֹ לַעֲשׂוֹתָם מַעֲלָה עָלָיו הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא כְּאֵלוֹ עֲשֵׂה. וְזֶה הַשֹּׁכֵר גָּדוֹל לֹאִין קָץ, וַיֵּרֶאֲתִי מִדְּכָתִיב 'וַיִּלְכּוּ וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל' גְּבִי פֶסַח וְזֶה נֹאמֶר בְּאֶחָד בְּנִיסָן שֶׁנִּצְטוּ וְקִבְּלוּ עָלֵיהֶם לַעֲשׂוֹת, וְהָעֲשִׂיָה לֹא הִיָּתָה עַד י"ד בְּנִיסָן נִמְצָא שֶׁנִּחַשְׁבָּ לָהֶם הַקְּבֵלָה לְמַעֲשֵׂה. וְעוֹד כְּדֹאִיתָא בַּסְּפָרִי 'וּזְכַרְתָּם וְעִשִּׂיתָם אֶת כָּל מִצְוֹתַי', מִכָּאן שֶׁהַזְכִּירָה כַּמַּעֲשֵׂה.

גם לפעמים תבוא לידו המצוה ולא ידע איך לעשות. על כן כל אדם ישים אל לבו כי אם לא עכשו אימתי וכו'. וכל המרבה הרי זה משבח ללמד בכל יום פרוש משני מצוות או ג' והכל לפום צערא אגרא וכו'. ועוד כי שזכרו כפול ומכפל שהוא עושה בשביל על אדונו המטל עליו יותר הרבה משאם היה לומד כפלים בלי על כשהוא פנוי.

אוצר החכמה

גם קבעתי ברכה לברך בכל יום לאיש אשר יכנס בברית הזאת במצוות שליחי זה, וכל גבאי עיר ועיר להעתיק את המצוות האלה ולתת השזכר מן הקפה ואחר-כך יהיו בידיהם למשמרת, וכל אשר ירצה להעתיק או ללמד בו ישאלם ויחזירם בו ביום להם וכו'.

הגה"מ

ואני לא להתגדר עשיתי כי אין גדור בזה כי מעשה הדיוט הוא, אך כי עת הצרך הוא פן ישתכחו המצוות מפני ישראל, כי אמרו חכמים 'לא עם הארץ חסיד' (אבות ב, ה), כי לפעמים אדם סבור לעשות מצוה ועושה עברה כמעשה דרבי עקיבא (מס' ד"א זוטא פ"ח). וצריך כל איש להתחזק בזה כי הקדוש ברוך הוא לא יעמיד לנו עוד נביא להשיב אותנו אם לא נשוב מאלינו, כמו שאמר הכתוב 'עד מתי תתחמקין הבת השובבה' וגו' (ירמיה לא, כא)."

חכמי הקבלה הפליגו במעלת לימוד תרי"ג המצוות לתיקון הנפש.

רבינו חיים ויטאל כותב (שער הגלגולים הקדמה י"א):

"גם צריך שתדע, כי האדם צריך לקיים כל תרי"ג מצוות, במעשה, וכן בדבור, על דרך מה שאמרו רז"ל (מנחות קי, א) כל העוסק בפרשת עולה כאלו הקריב עולה. וכן במחשבה, אם לא קיים כלם בשלושה בחינות אלו יתגלגל עד שיקיים כל התרי"ג מצוות בשלושה בחינות אלו."

כתב בספר 'אור הישר' לרבי מאיר פאפירוש (מתלמידי האריז"ל):

"צריך להשלים תרי"ג מצוות במעשה ובדבור ובמחשבה, ולכן יש ללמד יד הגדולה לרבינו משה בן מימון או ספר מצוות גדול וספר מצוות קטן. שיש שם באור התרי"ג."



כתב השל"ה הקדוש ב"מסכת שבועות":

"למען תהיה תורת ה' בפיה, ראיתי א' המדקדקים
שהיה לו רשום תרי"ג מצוות בקונטרס קטן, והיה
נוהג לחזר אותם בכל יום, עד שכלם שגורים בפיו
על פה, והיה יודע מצוה פלונית היא מצוה מ' או
ס' או כ' או פיוצא בזה. וכל מי שמנדב לבו לאהבת
התורה יעשה כן".

גם בהקדמתו לחלק "תורה שבכתב" האריך בגדל החשיבות
לעסק בלמוד תרי"ג המצוות, שאין האדם משלים את נשמתו ורמ"ח
איבריו ושס"ה גידיו אלא על-ידי השלמת תרי"ג המצוות בלמוד
ובמעשה.

וזה לשונו: "רק צריך ללמד תחלה תרי"ג מצוות והתלמוד
יביאנו לידי מעשה ויהיה ירא חטא".

אוצר החכמה

1234567

עוד האריך שם וכתב:

"הרי שרש של תרי"ג מצוות התורה סוד האדם העליון,
והתפשטות התורה בסוד אדם התחתון שהוא תרי"ג. וקבלנו פי
ששים רבוא אותיות התורה כנגד ששים רבוא נשמות ישראל,
אשר נשמת משה רבינו עליו השלום כולל כל נשמות ישראל,
כמו שאמרו (מכילתא יתרו א, א): משה שקול נגד כל ישראל, ועל
זה רמזו רבותינו זכרונם לברכה: אשה אחת ילדה ששים רבוא
בכרס אחד. על כן 'משה רבינו' עולה מספר תרי"ג, והוא איש
אלהים, כי יהו"ה אלה"י ישראל"ל עולה גם כן תרי"ג. והנה כל
ישראל ומשה שקולים, זה כזה, כן ישראל עם שבעים זקנים
ומשה ואהרן על גביהן, וכן לעולם נשיא ואב"ד מספר ע"ב, תצרך
ע"ב עם ישראל עולה גם כן תרי"ג כמו שכתבנו למעלה, הרי
שלשתן קשורים בענין תרי"ג".

* * *

הגאון בעל הש"ך חבר חבור מיוחד על סדר תרי"ג המצוות בשם
'פועל צדק', המשולב פולו בספר שלפנינו, על הסיבה שהביאתו
לכתיבת הספר הוא פותב בהקדמתו:

מפני שראיתי בני עמנו אין משים על לב להיות התרי"ג מצוות
שגורות בפיו, אף אותן הנהוגות בינינו, ולדעתי שלזה כונו חז"ל
באמרם עתידה תורה שתשתכח מישראל (שבת קלט ב). על כן סדרתי
לי ולבני גילי ולדורותי אותם רשום בכתב אמת, ואולי ילמדו מזה
גם שאר זרע קדש מישראל.

והנה בברתי דרך לעצמי מה שלא עשו שאר מוני מצוות, כי
קצתם מנו על סדר התורה ומקצת מנו על פי העשין והלאוין, ואני
קימתי את שניהם, וסדרתי אותם על פי סדר התורה וגם העשין
והלאוין מסדרים על נכון בדרך קצרה.

למען יהיה בנקל לכל איש מישראל לקרות אותם פעם אחת
בכל יום, ובזה יקים "לא ימוש ספר התורה הזה מפיו והגית בו
יומם ולילה". ומי שאי-אפשר לו לחזר את כלם בפעם אחת, יחזר
אותם על כל פנים בשבוע אחד כפי סדרי הימים שרשמתי. ואולי
נזכה, שבזה תמלא הארץ דעה ורוח טהורה, ונזכה ליום שפלה
אורה. ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר.

שברתי לישועתך ה' ומצותיך עשיתי. אלה המצוות אשר צוה ה'
את משה אל בני ישראל בהר סיני. מ"ם צד"י וא"ו תי"ו: גימטריא
תרי"ג.

חרוז מיסד על פי משקל יתד ותנועה ויתד וארבע תנועות.

אנא ה' אלהי ישראל:

שלח את משיח הגואל: בנה נא את דבירך הררי אל:
תחפמני בתרי"ג מצוות האל: יהוה אלהי ישראל (גימטריא תרי"ג):
האל הרחמן שלח לנו הגואל: ויזכנו לקיים תרי"ג [מצוות] האל:

כאשר לבב עבדך באמת שואל:

שבת בלא"ה הגאון הגדול מוהר"ר מאיר כ"ץ זצלה"ה.

אוצר החכמה

נָכַד הַגָּאוֹן בַּעַל הַשֵּׁן הַרְבֵּנִי הַחֲסִיד מוהר"ר יִצְחָק שֶׁהֵבִיא אֶת
הַפּוֹעֵל צֶדֶק לַדְּפוּס, מַעֲיֵד בְּהַקְדָּמָתוֹ כִּי הוּא מִכְתָּב יָד אָבִי זְקֵנו
הַגָּאוֹן הַשֵּׁן זצ"ל. וְכֵן כּוֹתֵב:

וְהִיא אֲמוּנַת עֵטִי חֶסֶן יְשׁוּעָה לְמַחְתָּנִי הָאֵלּוּף הַתּוֹרָנִי הַמְּפָלָא מוה"ר דָּוִד
במה"ר דָּן ז"ל מִמַּאֲהֶלוֹב שְׁנִמְצָא בְּיָדוֹ סֵדוּר תַּרְי"ג מִצְוֹת אֲשֶׁר סִדְּרָם אָבִי זְקֵנִי
הַגָּאוֹן בַּעַל שְׁפָתַי כֹּהֵן זצ"ל בְּטַעַם לְשִׁבְח וְאוֹר זָה. וּמוהר"ד הַנִּזְכָּר מִכִּירוֹ הֵייתִי
לְשַׁעֲבֵר מִן הַצְנוּעִים, וְעַכְשָׁו בְּיוֹתֵר, רִאִיתִי שְׁכּוֹנָתוֹ רְצוּיָה לְהוֹצִיא לְאוֹר תַּעֲלָמָה
הַתַּרְי"ג מִצְוֹת שֶׁסִּדְּרָם אֲדוֹנִי זְקֵנִי הַגָּאוֹן ז"ל. בְּכֵן נַעֲנַעְתִּי לוֹ רִאשִׁי בְּמוֹדִים
דִּרְבָּנִי, וְאֲנִי נוֹתֵן עֵדוּת נֶאֱמָנָה לְמַחְתָּנִי מוה"ר דָּוִד הַנִּזְכָּר שֶׁמִּבְּטָן הַגָּאוֹן אִמ"ז
בַּעַל שֵׁן זצלה"ה יִצְאֻ הַדְּבָרִים. וְכֵדָאִי הֵן הַדְּבָרִים דְּלִימְרוּ מִשְׁמִיָּה לְדוֹכֵב שְׁפָתַי
יְשָׁנִים, כְּפָרַח שׁוֹשָׁנִים. כִּי הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ הֵיוּ בְּכִתְבִי אִמ"ז הַגָּאוֹן הַנִּזְכָּר כְּמִבְּאֹר
בְּהַקְדָּמָתוֹ, וְהַעֲתִיקָם מוהר"ד לְזִכּוֹת אֶת הַרְבֵּים. וּבְכֵן בְּטוֹחַ אֲנִי בְּחֲסִדִּי הָאֵל
בְּזִכּוֹת אֲבוֹתֵי הַקְּדוֹשִׁים אֲשֶׁר בְּאַרְץ הַמָּה אֲרָזִי הַלְבָּנוֹן אֲדִירֵי הַתּוֹרָה, שֶׁיִּמְצְאוּ
מְקוֹם לְדַבְּרֵי אֵלֶּה וְסִהֲדוּתִי הַנֶּאֱמָנָה, וּבְכַפָּרֵט אֶצֶל רַבֵּנִי גְּאוֹנֵי אֶרֶץ וְכָל שְׂאֵר
אֵילֵי וְשָׂרֵי אֶרֶץ וְטַפָּסָרִים אֲשֶׁר בְּמִדְיַנַת אֲשַׁכְנָז הַרְחוֹקִים וְהַקְּרוֹבִים אֵלֵינוּ, יִסְיְעוּ
לְהוֹצִיא הַתַּרְי"ג מִצְוֹת עַל פִּי סֵדֶר שֶׁסִּדְּרָם אִמ"ז ז"ל, כִּי בְּיָדָאִי הוּא יִזְכֶּה אֶת
הַרְבֵּים בְּזֶה, כִּי הוּא דָּבָר גָּדוֹל, שֶׁהִרְבֵּה מִצְוֹת יֵשׁ שֶׁהֵם תְּלוּיִים בְּאַרְץ וּשְׂאֵרֵי
מִצְוֹת שְׂאֵי אֶפְשָׁר לְקִיּוֹם, וְכָל בֶּרֶשׁ יִשְׂרָאֵל צָרִיף לִהְיוֹת מְגֻלָּגַל עַד שִׁיקִּים כָּל
הַתַּרְי"ג מִצְוֹת, וּמִי הֵיָרָא וְחָרַד לְדַבֵּר ה' שֶׁלֹּא יִרְצֶה לְתַקֵּן נִשְׁמָתוֹ בְּדַבָּר שֶׁהוּא
בְּנִקְל בְּלִתִּי סְגוּפִים וְתַעֲנִיתִים, כִּיְדוּעַ מֶה שֶׁאָמְרוּ חַז"ל אֶצֶל קְרִבְנוֹת זֹאת תּוֹרַת
הָעֵלֶה וְכו', כָּל הָעוֹסֵק בְּכָל יוֹם בְּפִרְשֵׁת הַקְּרִבְנוֹת כְּאֵלּוּ הַקְּרִיב קְרָבָן. וְכֵן בְּכָל
הַמִּצְוֹת שְׂאֵי אֶפְשָׁר לְקִיּוֹם, אֲמִירָתָם חֲשׁוּבָה וּמְקַבֵּלָת לִפְנֵי הַמָּקוֹם כְּאֵלּוּ
קִיּוֹם בְּכָל הַתְּקוּנִים, וְיִמָּה לִי לְהִרְבּוֹת בְּהַקְדָּמוֹת הַיְדוּעוֹת וְהַמְּפָרְסָמוֹת. וְכֵדָאִי
הוּא אִמ"ז ז"ל לְסַמֵּךְ עָלָיו. לָכֵן בִּקְשָׁתִי מוֹל הַדָּרַת תְּפָאֲרָתָם לְסַיֵּעַ לְמַחְתָּנִי
מוהר"ד הַנִּזְכָּר. וְלֵאמֹת אֶמֶת בְּאִתִּי עַל הַחֲתוּם הַיּוֹם יוֹם ו' עֶש"ק אֲדָר רִאשׁוֹן
תַּפ"ל. [ר"ת ת"פ לִפְרֻט].

נֹאמִים יִצְחָק בְּהַמְּאוֹר הַגָּדוֹל מִשֶּׁה כַּץ ז"ל, בֶּן בַּעַל שְׁפָתַי כֹּהֵן ז"ל נִין וְנָכַד
לְהַגָּאוֹן כְּמֹהוּ מְאִיר ז"ל בֶּן הַקָּצִין וְהַטַּפָּסָר שְׂאוֹל וְאוֹלֵשׁ מִבְּרִיסק דְּלִיטָא.

רבינו החיד"א כתב בספרו שם הגדולים (אודות הספר "פועל צדק") וזה לשונו:

"והוא קצור המצוות לדעת הרמב"ם בלשון הפתוב, מסדר יפה ונחלק לשבעת ימי השבוע, ואשרי אדם יתמיד לקרותו בכל שבוע, וזאת התורה היא העולה כאלו קיים המצוות שאינו יכול לקיימם בעשה.

עוד כתב (באות מ' קו"א): "ובאמת טוב לשמע אל הפהן הגדול (בעל הש"ר) ואל יליזו מעיניו המצוות. וכן כתב הרדב"ז בתשובה, שעשה סדר קצר ברמזי המצוות, ותמיד היה ספר זה באפונדתו לא יסור ממנו. וגם הרב החסיד מוהר"ר משה (מפראג, בספר דרך טובים, מובא להלן) בצואתו לבניו הזהיר מאד ללמד תמיד מנן המצוות בדרך קצרה כאשר כתבם הרמב"ם בתחלת ספר המדע, עין שם".

הגאון רבי דוד לידא ז"ל פותב בהקדמה לספר "עיר מקלט" שתכנו קצור תרי"ג המצוות:

שמעו לי בני יעקב פי נגידים אדבר מהעדות והחקים, אשר צוה לנו שוכן שחקים, בתרי"ג מצוות עשה ולא תעשה נחלקים, ועל ידי תורה שבכתב ותורה שבעל פה כאזור יחדו הם דבקים, כדאיתא בתקונים תקון ע', כל פקודי דאורייתא שריא על כל איבר ואיבר ואית ליה שם ידוע, וכל חילין ומשרין דמלאכין דתלן ביה, ואתפנשו להווא איבר ונטרין ליה מכל מרעין בישין וכו', איבר ההוא פגום בחובי דעביד בר נש וקדשא בריה הוא לא שריא עליה, דעלה אתמר כל אשר בו מום לא יקרב, אבל מאן דאמליה קדשא בריה הוא על איבריו אף דחב וחרז ותב בתשובה לא אתיבה רשו לגלגא שכוו בגין דלא יהא בר נש עובד על מנת לקבל פרס עכ"ל.

גם מצאתי בכתבי האר"י ז"ל עם היות שהאדם עוסק במצוות ויטב דרכו את זה לבד לא יועילו לו לעולם הבא, כי כל האדם בעולם הבא שהוא עולם הנשמות אינו כי אם בתורה לכן עקרו של אדם שיעסק בתורה כי אז על ידי התורה יזכה לעולם הבא, על כן טרחתי ויגעתי בחפוש אחר חפוש לחבר תרי"ג מצוות עם תורה שבעל פה בטעמה הן נגלה הן נסתר ובאיזה מקומן שבחן של מצוות הנדרשת שם, וכל כונתי הוא לזכות את הרבים שעל ידי חבור זה יזכה המתעסק בה להיות מוכן לכסא כבוד להשרות שכינה על כל איבריו לדעת התקונים הנ"ל, ויזכה לעולם הבא כדעת האר"י הנ"ל ויציל נפשו מגלות

וּשְׁאֵר עֲנָשִׁים חֲמוּרִים כְּמוֹ שְׁאֵמֵר הָאֶרֶץ וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: מִי שֶׁלֹּא יָדַע לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה חָיֵב גְּלוּת בְּחַיּוֹ וְאַחֵר מוֹתוֹ בְּגִלְגּוּלוֹ.

וְהַמִּתְעַסֵּק בַּסֵּפֶר הַזֶּה דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ יִפְדֶּה אֶת נַפְשׁוֹ וְאֶת גּוּפוֹ מִכָּל רָעוֹת שְׁזָכְרָנוּ אַחֲרֵי רוֹאוֹ תְּרִי"ג מִצְוֹת בְּטַעֲמוֹ, וְעָנַשׁ הָעוֹבֵר בְּצִדּוֹ בְּלִתִּי סִפֵּק שְׁיַעֲמֹד מִרְעִיד עַל אֲשֶׁר אָבַד אֶת עַצְמוֹ בְּיָדַיִם, וַיַּעֲשֶׂה כְּתִקְוֹנוֹ הַכָּתוּב בְּצִדּוֹ אִיזוֹתִיךָ תִּכְף לְבוֹרְאוֹ וַיִּזְכֶּה לְכָנֶס לְמַחְצָה שְׁאֵף צְדִיקִים גְּמוּרִים אֵינָם יְכוּלִים לַעֲמֹד שָׁם בְּלִתִּי סִפֵּק שֶׁיֵּד כָּל אָדָם תִּהְיֶה בַּסֵּפֶר הַזֶּה בְּרֵאשׁוֹנָה, וַיִּכְנִיסֶהוּ לְבֵיתוֹ לְטוֹבָתוֹ וְאֲשֶׁרִי לְאָדָם שְׁיִתְמִיד קְרִיאָתוֹ בַּהֲקֵדְמָה שְׁנִיָּה כִּי יִבְיָאֶהוּ לְיַדִּי הַתְּעוֹרְרוֹת גָּדוֹל, וְכו'. וְגַם אֱלוֹפִי הַתּוֹרָה הַמוֹכִיחִים לְשֵׁם שְׁמַיִם, וּבְעֲלֵי מִדְרָשׁוֹת יצ"ו אֲשֶׁר הַתְּנַדְּבוּ לָבֶם לְעוֹרֵר לִבִּי יִשְׂרָאֵל יִתְמַכּוּ גַם הֵמָּה יְדֵיהֶם לְתִקּוֹן הַמְּכַשְׁלָה אֲשֶׁר תַּחַת יָד כָּל הָאָדָם, שִׁימוּ עֵינֵיכֶם בְּמִצְוֵה רצ"ה בְּעֵנִין עוֹוֹן חִלּוֹל הַשֵּׁם אֲשֶׁר גְּדוּלִים גַּם קְטָנִים וְכָשְׁלוּ בּוֹ, וְאִין שׁוֹם אָדָם חוֹשֵׁב לְחַטָּא כָּלֵל, וּבִאֲמַת אֵין לַעֲוֹן הַזֶּה כִּפָּרָה כִּי אִם מִיתָה, וְמִי הוּא זֶה אַחֲרֵי רוֹאוֹ גָּדֹל עָנַשׁ הָעוֹבֵר, וַיִּרְאֶה תִקְוֹנוֹ וְהִצִּילָה בְּצִדּוֹ, וְלֹא יִרְחַם עַל עַצְמוֹ לְתִקְוֹנוֹ גַּם לְחַבְרוֹ לְהַצִּילוֹ וְלִהְקִימוֹ, וְעַיִן בְּמִצְוֵה תִקְל"ח וְתִקְל"ט, וּבִכְפָּרֵט עֲרֵי הַפְּרָזוֹת אֲשֶׁר אֵין מְקַפֶּת חוֹמָה כְּחוֹמַת הַתּוֹרָה יִרְוֶה נַפְשָׁם כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְדַעַת אֶת ה' וְתוֹרָתוֹ וּמִצְוֹתָיו הָאֵל הַמְּאֲזִנִּי חֵיל תֵּן תַּמִּים דְּרָכֶי, וְגִיפָה חֲשֵׁכִי, וְנַחֲנִי בְּמַעְגְלֵי צֶדֶק לְמַעַן שְׁמוֹ עַל דְּבַר אֲמַת לְהַצִּילֵנִי מִשְׁגִּיאוֹת, וַיְהִי לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי, וַיַּעֲרֵב לְכָל שׁוֹמְעִיהֶן צָפְצוּפִי.

זְעִירָא עֲפָרָא דְאַרְעָא הַצָּעִיר

דָּוִד בְּלֹא"ה מוֹהֵר"ר אַרְיֵה לֵיב זִלְה"ה.

גַּם בַּהֲנַהֲגוֹתָיו כָּתַב:

"יִזְהַר לְהִסְתַּכֵּל בְּכָל יוֹם בַּתְּרִי"ג מִצְוֹת לְקַיֵּם כָּל מַה דְּאִפְשָׁר, וְעַל מַה שֶׁעָבַר יִתְחַרֵּט וַיִּקְבֵּל עַל עַצְמוֹ לְתִקּוֹן הַמַּעֲוֹת".

רַבִּים מַגְדוּלֵי הַדּוֹרוֹת הִזְהִירוּ בַּהֲנַהֲגוֹתֵיהֶם עַל עֵנִין לִימוּד וְשִׁינוֹן תְּרִי"ג הַמִּצְוֹת.

הַגָּאֹן ר' יוֹנָה לֵאנְדֶסבּוּר מִפְּרָאג זצ"ל (בַּעַל בְּנֵי יוֹנָה וּמַעֲלֵל צִדְקָה), כָּתַב בְּצוּאָתוֹ לְבָנָיו וְזֶה לְשׁוֹנוֹ:

"מִי שֶׁאֵינוֹ לְמַדֵּן כִּי אִם יוֹדֵעַ סֵפֶר יִרְאֶה לְלַמֵּד וְלִידַע הַמִּצְוֹת, וַיַּחֲזֵר לְסִדֵּר לְפָנָיו תְּרִי"ג מִצְוֹת בְּקִצּוֹר, וְלִהְיוֹת בְּקִי בָהֶן וּבְשִׁמוֹתֵיהֶן... וַיִּשְׁתַּדֵּל לְהַעֲתִיק לּוֹ בְּדֶרֶךְ הַבְּנָה סֵדֶר תְּרִי"ג מִצְוֹת בְּקִצּוֹר בְּלִשׁוֹן אֲשֶׁכֶּנּוּ וּבְסִדֵּר נָכוֹן. וְאוּלַי יִזְכְּנִי ה' וְאִסְדַּרְם אֲנִי".

בהנהגות של המגיד הגדול ממזריטש זצ"ל מובא:

ללמד תרי"ג מצוות ולהיות בקי בהם. על כל פנים לחזור בכל
חדש תרי"ג מצוות.
אוצר החכמה

* * *

ספר דרך חיים לאחד מגדולי גאוני קדמאי.

(ליום ראשון). יגמר בכל שבוע תרי"ג מצוות לחזור באיזה סדר,
דהיינו בכל יום מאה מצוות ובשבת י"ג, ובזה יהיה בכל עת נגד עיניו.
יהיה לו בכל יום עת קבוע ללמוד הש"ך לתרי"ג מצוות כפי
הרשום בספר עיר מקלט ובשאר ספרים.
אוצר החכמה

(ליום שבת). נכון לגמר תרי"ג מצוות בכל שבת באיזה חדר
המסגר, במנין המצוות בספר תקון ליל שבועות או בשאר ספרים.
וראוי לרשם לו תרי"ג מצוות בקצור נמרץ כסדר התורה, ולחזור
אותן בעל פה ולגמור אותן בעל פה בכל שבת באשר לכולי עלמא
בשבת נתנה תורה לישראל.

* * *

וכן מובא בהנהגות ישרות לרבי מנחם נחום מטשנזוביל זצ"ל:
"ולהיות בקי בתרי"ג מצוות..."

גם בהנהגות ואזהרות לרבי מנחם מענדל מויטעפסק זצ"ל כתוב:
ללמד תרי"ג מצוות להיות בקי בהן. על כל פנים בכל חדש
יחזור התרי"ג מצוות.

וכן איתא בהנהגות רבי שבתי מראשקוב זצ"ל.

צריך שישלים תרי"ג מצוות במעשה דבור ובמחשבה. והדבור
הוא 'זאת התורה לעולה' כמו שאמרו רבותינו ז"ל. לכן צריך ללמד
ספר הי"ד להרמב"ם ששם יש באור תרי"ג מצוות או סמ"ג או
סמ"ק.

* * *

בש"ע הרב הלכות תלמוד תורה פ"א ה"ד כתב וזה לשונו:

"וכן אמרו חכמי האמת שכל נפש מישראל צריכה לבוא בגלגולים רבים עד שתקיים כל התרי"ג מצוות במעשה דבור ומחשבה, ודבור ומחשבה הוא למוד הלכותיהן על דרך שאמרו חכמים על פסוק זאת תורת החטאת שכל העוסק בתורת חטאת כאלו כו'. ועוד אמרו חכמי האמת שכל נפש צריכה לתקנה לעסק בפרד"ס כפי מה שהיא יכולה להשיג ולידע, וכל מי שיכול להשיג הרבה ונתעצל ולא השיג אלא מעט צריך לבוא בגלגול עד שישגי וידע כל מה שאפשר לנשמתו להשיג מידיעת התורה הן בפשטי ההלכות הן ברמזים ודרשות וסודות כי כל מה שנשמתו יכולה להשיג ולידע מידיעת התורה זהו תקון שלמותה, ואי אפשר להתקן ולהשתלם בצרור החיים את ה' במקורה אשר חוצבה משם בלתי ידיעה זו, ולכן אמרו חכמים אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו כדי שלא יצטרך לבוא בגלגול לעולם הזה."

הג"ר אריה ליב אפשטיין (רבו של בעל יסוד ושורש העבודה) כותב בהקדמתו לספרו 'אור השנים' על תרי"ג מצוות וזה לשונו:

"מן הראוי לכל ירא שמים לגזור ולהתנות עם מלמדי תינוקות שילמדו ספר זה כלו, וכל המצוות - עשה ולא תעשה ילמדו עם הנער בתוך החמש עם פרוש רש"י הדק היטב, בכדי שידע הנער המצוות על בוררם, ועל כל פנים מצוות הנהוגות, וחנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנו עד כאן לשונו."

(ויש לצין כי מחבר ספר זה הוא אחד משני המחברים שזכו לקבל את הסכמת הגר"א, בה מפליגו בתארים).

וכן מצינו בהנהגות הה"צ ר' משה ליב מסאסוב זצ"ל.

"אמנם למוד התורה על דעת שתדע פרוש ובאור התרי"ג מצוות. וכל תקנה וסיג דרבנן. ולא למענה לשם פלפול.

אחר שבררת באור התרי"ג מצוות וסיג דרבנן יכול אתה לעסק בפלפול של תורה ליפותה ולהלבישה בתכשיטין נאים והמה כתרים לראשך לעולם הצפון."

הוצאת תשס"ז

דפוס תשס"ז

בצואתו של הר"ר משה חסיד מפראג: (נדפס בספר דרך טובים - פפא"מ שנת תע"ז), הודגש ענין לימוד המצוות בהטעמה יתרה. וזה לשונו:

"הנראה לי שתלך בתחלה דרך קצרה, ללמד תחלה ראשי הפרקים של התרי"ג מצוות, ובזה תקיים דרך הכללות כל התרי"ג מצוות בפיה ובלבבך. ותלמד אותם עד שיהיו ערוכים ושגורים בפיה גם בעל-פה, דהיינו בתחלה תקבע ללמד שעה או שתים ושאר למודך כפי שכלך וכפי שלבך חפץ וכפי שסובל הכלי שלך בכל יום. ואחר-כך אין צריך בטול זמן כלל שבנקל תחזור אותם בין הפרקים ואחר התפלה ואחר הסעודה ובתוך הסעודה כדי לפטור את השלחן מדברי תורה תחזור ג' פעמים איזה מצוות כפי שתקבל לה, ותוכל לחזור אותם בב' או בג' ימים, ותאחז בזה כל ימי חייך, ויהיו חרותים על לבך ובפרט בפיה ובלבבך ובשכלך ואל תשכחהו..."

ובזה תרויח עוד דבר אחר מה שכתוב בספר התוכחה טוב להיות שגור בפיה איזה מסכת בעל פה ולא דוקא ככתבה וכלשונה אלא אפלו מקצתה בלאו הכי כדי שתוכל לחזור בעל-פה אם אין לך גר וספרים וכו' ולא תשב בטל עד כאן לשונו. ולפי דברינו הנ"ל תוכל לצאת היטב ספר זה על-ידי למוד המצוות, ואם אין לבך פתוח ואתה מהיר במלאכתך, תוכל ללמוד מתוך ספר המצוה שאכתב לך בסעיף שאחרי זה שיהיו נזכרים ושגורים בפיה, והוא דרך קצרה וארכה קצת, ואז יהיה לך ללמוד בעל-פה בזמנים ועל-פי זה יהיו חרותים על לבך.

ונתתי אל לבי כאשר תרי"ג מצוות פרוזים בכמה פוסקים וספרים וכמה אפנים וטוב לאחז בספר אחד, פי לאגמורי מרב אחד עדיף פנזפר בגמרא (ע"ז יט ב). אמרתי אתלה באילן גדול והוא אחד מעמודי עולם שהרב בית יוסף בנה עליו ספרו, והוא הרמב"ם ז"ל, יסדה בדרך קצרה אצל ספר משנה תורה שלו. על כן נ"ל היותר טוב ללמוד אותו באותו הסדר, וכשיהיה לך איזה חסרון הבנה באיזה מצוה תוכל לעין בנקל מתוך ספר עצמו על פי הסימנים שם.

ואחר שיהיה שגור בפיה מאד אם לבך הטהור שוקד עליהם תוכל לעין גם כן בספרים בה"ג וסמ"ג ושאר הספרים וכו'.

כָּלֵל הַדָּבָר זֶהוּ דָּבָר הַשּׁוּה לְכָל הֵן לְגִדּוּלִים דָּבָר קַל הוּא לָהֶן
בְּכֻמּוֹת שֶׁהוּא, וְלַעֲנִיּוֹת דַּעְתִּי הוּא רַב הָאִיכוֹת. וְלִשְׂאֵר בְּנֵי אָדָם יְדִיעָה
בַּעֲצָמָה הוּא דָּבָר גָּדוֹל לָהֶם בְּכָל הַתּוֹרָה כְּלָה, כִּי אִי אֶפְשָׁר לְכָל
אָדָם לִלְמַד בְּאִרְיכוֹת מִצַּד הַטְּרָדוֹת דֶּרֶךְ אֶרֶץ וּמִצַּד טְרָדוֹת לְמוֹדִים
אַחֲרִים שְׂאִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת חֲרוּת עַל לִבָּן הָאִרְיכוֹת וְטוֹב לָהֶן הַקְצוֹר.

עוֹד יֵצֵא לָנוּ דָּבָר גָּדוֹל מִזֶּה כְּשֶׁנִּדְעַת הַתְּרִי"ג מִצְוֹת נוֹכַח לִתֵּן
אֶל לִבֵּבָנוּ לְמַצֵּא מִבְּקִשְׁנוּ אִיזָה מִצְוָה שְׁחִסְרָה מֵאֲתָנוּ. וְהִנֵּה בְּסִפּוֹר
הַגְּלִגּוּלִים אָמַר שְׁאֶפְלוּ עַל מִצְוָה אַחַת שֶׁלֹּא קִיָּם צָרִיךְ לָבוֹא בְּגִלְגּוּל
עֵין שָׁם. וּבַעֲוֹנוֹתֵינוּ הַרְבֵּים אֲשֶׁר כִּמָּה מִצְוֹת אֲשֶׁר אֵינָן עוֹלִים
בְּזִכְרוֹנֵנוּ כָּלֵל לְקִיָּם אוֹתָם כְּגוֹן שְׁלֹחַ הַקֶּן וְכִמָּה מִצְוֹת אֲשֶׁר אֲנַחֲנוּ
צָרִיכִים לְרַדֵּף אַחֲרֵיהֶם.

...אֵלָּא יִהְיֶה עַז כְּנִמְר לְרַדֵּף אַחֵר כָּל מִצְוָה, אֶפְלוּ אִי אֶפְשָׁר
לְקִיָּמָה כִּי אִם עַל יְדֵי הַדְּחָק, וְאִזּוּ הַמִּצְוֹת שְׂאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְקִיָּמָן
כָּלֵל יִצְטָרֵף לוֹ הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מַחֲשָׁבָה לְמַעֲשֵׂה כָּאֵלּוּ קִיָּם אוֹתָן
כִּיּוֹן שֶׁכָּבֵר עָשָׂה כָּל מָה שֶׁבִּיכָלְתּוּ וּבִכְחוֹ לַעֲשׂוֹת וְהַשְׂאֵר אֲנִס
רַחֲמָנָא פְּטָרִיהּ, וּבִלְבָד שְׂיִקִּים אוֹתָן בְּדַבּוּר וּבְמַחֲשָׁבָה וְעַל כִּיּוֹצֵא
בָּזֶה אָמְרוּ חַז"ל זֹאת תּוֹרַת הָעֵלָּה וְכו'.

וְהִנֵּה בִּידְעָתָם וּבִפְרִט כְּשֶׁיַּחֲזֹר אוֹתָם תָּמִיד וְיוֹצִיאֵם בְּפִיו, הַמְּאֹר
הַגָּדוֹל שֶׁבָּהּ יַעוֹרֵר לְבוֹ הַטְּהוֹר, יְרַדֵּף אַחֵר כָּל מִצְוָה שְׁאֶפְשָׁר לְקִיָּמָה
וּכְשֶׁיַּעֲלֶה אֶל לְבוֹ לְקִיָּמָה יֵשׁ לְלַמְדָּה בְּפִרוּשִׁיהָ וְכָל דִּינִיָּהּ וְכו'.

* * *

וּבִסְדֵּר הַיּוֹם וְאַזְהָרוֹת הַקֹּדֶשׁ מֵהָאֲדָמוֹ"ר רַבִּי יִשְׂרָאֵל מִסְטָאֲלִין
זַצ"ל, אֵיתָא:

"וְעוֹד קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם לוֹמַר אֶחָד מִן הַחֲבֵרִים... וְאַחֵר כֶּךָ תְּרִי"ג
מִצְוֹת בְּכָל יוֹם..."

* * *

מוֹבָא בְּסִפּוֹר אָמְרִי שֶׁפֶּר לְרַבִּי שְׁמוּאֵל פֶּרַעֲנֶקֶל מְדָאֲרָא. (בַּהֲנָהֲגוֹת)
לִלְמַד בְּכָל יוֹם שְׁעוֹר מִתְרִי"ג מִצְוֹת.

רבי יעקב יחזקיהו גרינאָלד מפּאפּא זצ"ל. מביא בהנהגותיו עצה
לזכרון התרי"ג וכך כותב:

"כגון הא דמבאר בספרים הקדושים שכל אחד ישתדל ללמד
כל התרי"ג מצוות בעל פה. וכו' עין בהקדמת ספר הקדוש דרך
פקודיה מה שהאריך בזה. ועל כל פנים מאד קשה לזכור בעל פה.
ובפרט אם הוא טרוד בשעורין תמידין כסדרן. והעצה לזה כנ"ל
שיראה לחדש בכל מצוה איזה פלפול או קשיא שראה או שמע
או מה שחדש בעצמו".

וכך כותב הפוסק האחרון הגאון בעל החפץ חיים ב"משנה ברורה"
סוף סי' קנ"ו וזה לשונו:

"עוד יש הרבה והרבה (מצוות תדירות עשין ולאויין) שלא הובאו
בהשלחן ערוך ונמצאים בספרי מוני המצוות הרמב"ם והסמ"ג
והחננו. ונכון מאד שילמד אותם כל אדם ויהיה בקי בהן ועל-ידי
זה יהיה ביכלתו לקיימן, וכמו שאמרו חז"ל על הפסוק וראיתם
אותו וזכרתם את כל מצוות ה' ועשיתם אותם זכירה מביאה לידי
עשיה דאם לא ידע אם היא מצוה כלל מה יזכר לקיימן".

גם בסוף ספרו שמירת הלשון (חתימת הספר פ"ג) כתב:

"עוד באתי לעורר על דבר שאנו אומרים בכל יום בפרשת
ציצית, וראיתם אותו וזכרתם את כל מצוות ה', ואמרו חז"ל ראה
מביאה לידי זכירה וזכירה מביאה לידי עשיה, אבל אימתי יכול
להועיל דבר זה, כשהוא לומד ויודע המצוות אף שהוא ירא שמה
ישפחם, ועל זה מועילה הציצית שיזכרם ולא ישפחם, וממילא יבוא
לידי קיום. אבל אם לא ידע את המצוות מה תועיל לו הציצית.
ועל כן נכון מאד שילמד כל אדם ספר "מצוות השם", או על כל
פנים קצור ספר חרדים המובא בספר זכרו תורת משה לבעל חיי
אדם, וידע המצוות, ואז תתקיים בשלמות מצוות ציצית.

והנה באמת ציצית היא כמו רשימה שאדם עושה בשעה שנוסע
לקנות סחורה, ודרך האדם לעין בה כמה פעמים עד שנקבע

בְּרַעֲיוֹנָיו אֵיזָה סְחוּרָה לְקִנּוּת. אָבֵל כָּל זֶה מוֹעִיל רַק בְּשָׁעָה שְׂיֻדָּע
וּמִכִּיר מִיָּנִי הַסְּחוּרָה. אָבֵל אִם אֵינוּ מִכִּיר אֶת מִיָּנִיהֶם, אֶפְלוּ אִם
יִבִּיט בְּרִשְׁמָה כָּל הַיּוֹם לֹא יֵדַע מַה לְקִנּוּת, וְעַל כֵּן נָכוֹן לַעֲשׂוֹת
כְּמוֹ שֶׁכָּתְבוּנוֹ. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

* * *

הציר השמיני

אזכרה 1234567

www.ort.org

הַרְבֵּ מִפִּיטְסְבוֹרֵג ז"ל מֵבִיא בְּהַקְדָּמָתוֹ לְסִפְרוֹ הַדֶּרֶת מֶלֶךְ עַל
הַמִּצְוֹת:

וַיֵּדְעֵנוּ שֶׁכָּל הַקְּדוּשִׁים וְגֵאוֹנֵי אֶרֶץ וִירָאִי הַשֵּׁם עָסְקוּ בְּמִנִּין
הַמִּצְוֹת, שֶׁנִּגְנוּ אוֹתָן, חָזְרוּ עֲלֵיהֶן בְּכָל חֹדֶשׁ וְאָמְרוּ בְּדֶרֶךְ סִפְיָהּ,
עַד שֶׁהָיוּ הַמִּצְוֹת שְׂגוּרוֹת עַל לְשׁוֹנָם. כְּמוֹ שֶׁרָאִיתִי אֶצֶל אֲא"ז
הַגַּה"צ מוֹהֲרָח"י נִפְתָּלִי זִילְבֶּרְבֵּרְג מוֹרֶשָׁא, שֶׁבְּכָל עֵת נִפְשׁ מִלְמוּד
שְׁעוּרִים כְּסִדְרָם בְּעֶמֶק הָעֵינָן סִפֵּר הַמִּצְוֹת בְּאֶצְבָּעוֹת יָדָיו הַקְּדוּשׁוֹת
כְּמוֹ כֵּן אָמַר לִי: בְּעֵת הַפְּטִירָה, כְּשֶׁאֵי אֶפְשָׁר לְהַעֲמִיק בְּדַבְּרֵי
תוֹרָה בְּעֵינָן, וַיִּשְׁנֵנוּ חֵיּוֹב לְקִיָּם "אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֵהָל", אֶפְלוּ בְּשַׁעַת
מִיתָה תִּהְיֶה עוֹסֵק בְּתוֹרָה, נִתֵּן לְקִיָּם זֹאת בְּסִפְיַת תַּרְי"ג הַמִּצְוֹת.
לְכֵן כִּדָּאִי שֶׁתִּהְיֶנָּה שְׂגוּרוֹת בְּפִיו. וּבְאֵמֶת, בְּרִגְעָיו הָאַחֲרוֹנִים, כְּשֶׁסָּר
כָּחוֹ, וְרַק אֶת אֶצְבָּעוֹתָיו יָכוֹל הָיָה לְהַנִּיעַ, סִפֵּר אֶת הַמִּצְוֹת
בְּאֶצְבָּעוֹתָיו.

כָּל אִישׁ הַמְּהַלֵּךְ עַל כִּנְפֵי רוּחַ הַדַּעַת וִירָאֵת ה' הֵיא אוֹצְרוֹ, טוֹב
שֶׁיִּקְבֶּע מוֹעֵד לַעֲסֹק בְּמִצְוֹת הַתוֹרָה וּלְהֹאִיר עַל יָדָן אֶת נִשְׁמָתוֹ,
רמ"ח אֵיבָרָיו וּשְׁס"ה גִּידָיו הָרוֹחֲנִיִּים, וְלִקְנֹת לוֹ לְבוּשׁ אוֹר רוּחָנִי
לְעוֹה"ב בְּג"ע, וְיִהְיֶה עוֹטָה אוֹר כְּשֶׁלֶמָה, כְּפִתּוּב בְּשַׁעֲרֵי קְדוּשָׁה לר"ח
וַיִּטָּאֵל. לְלוֹמְדֵי הַמִּצְוֹת יִהְיֶה יִתְרוֹן בִּידֵיעַת חֻקֵּי הַתוֹרָה וְתִבְיֵא לָהֶם
יִרְאֵת שְׂמִים עַד שֶׁתִּהְיֶה הַשְּׁלֵהֶבֶת עוֹלָה מֵאֲלִיָּה בְּנִפְשׁוֹ, וַיִּמְשְׁכוּ לְבוֹ
בְּעִבּוֹתוֹת אֶהְבָּה לְקִיָּם מִצְוֹת ה' הַמְּאִירוֹת עֵינַיִם כְּבָדוּק וְכִמְנוּסָה,
גַּם טוֹב וְרָאוּי לְלַמָּד אֶת הַתְּלַמִּידִים וּבִפְרָט אֶת בַּחוּרֵי הַיְּשִׁיבוֹת
וְיִהְיוּ בְּקִיָּאִים עִ"ז בְּכָל חֲדָרֵי הַתוֹרָה.

* * *

רבים מגדולי ישראל עודדו את הנערים הצעירים לשגן על פה
את תרי"ג המצוות.¹²³⁴⁵⁶⁷
^{אוצר החכמה}

הרבי זצ"ל מגור, בעל "אמרי אמת" בקר בת"ת בורשא, בחן את
הילדים ושאלם: "מי יודע מהי מצוה מספר פלוני מתרי"ג המצוות?"¹²³⁴⁵⁶⁷
למי מנכדיו שיידע את תרי"ג המצוות על פה היה נותן קפוטת משי
או שעון זהב.¹²³⁴⁵⁶⁷

חבה יתרה היתה לה"צ רבי משה בצלאל (בן השפ"א) ללמוד
תרי"ג מצוות ה' הנוסכות שמחה, ותמיד היה מזרז את נכדיו שיחזרו
על פה את סדר המצוות. (אלפי שנאן).^{אוצר החכמה}

על ה"בית ישראל" מספר, כי בילדותו הציע לו קרובו הגאון
הקדוש ר' פנחס אליהו הרב מפילץ שישגן על פה את תרי"ג המצוות,
ואכן תוך ימים ספורים הספיק לשגן ע"פ עד שהיה בקי בהן
כב"אשרי". (ר"פ נהנה מאד לבחנן ולאות שביעות רצון הוציא מכיסו
חפן מטבעות, ולא הבחין שהיו אלו מטבעות זהב פי כבדו עיניו
מזקן. הילד טהור הלב קרא לעברו "הרי אלו מטבעות זהב", והיה
בטוח כי ר"פ טעה בנתינתו. הפטיר רבי פנחס: "הנה אדם מהימן,
ואכן אתה שוה זהב"). (פאר ישראל).

מִן הָאָדָמוֹר הַבֵּית יִשְׂרָאֵל מְגוֹר זצ"ל אָמַר: יֵשׁ לְהַחֲדִיר אֶת
לִימוֹד תַּרְי"ג הַמִּצְוֹת בְּנַעֲרִים, כִּי זֶה מַכְנִיס בָּהֶם יִרְאֵת שָׁמַיִם.
(מפי הגה"ח ר"מ קנובלוביץ שליט"א).

ידוע ומפורסם כי הרב הצדיק ר' מאטיל סלונימר זצ"ל היה
נוהג לשגן בכל יום את תרי"ג המצוות, והיו כה שגורות על פיו עד
שהספיק לגרסם ברגעים ספורים. כמו כן השתדל רבות לעודד את
הילדים לשגן את תרי"ג המצוות על פה.

רבי מאטיל היה מספר כי רבי מנדלי מויטבסק זי"ע נהג לחזור
בפיו בכל יום את תרי"ג המצוות, ואמר שיש על זה ציווי מפורש
בתורה "שימה בפיהם".



1234567

על הג"ר יוסף חיים זוננפלד מספר כי טרם הגיע בנו לעל המצוות, שגן עמו את תרי"ג המצוות במקום הדרשה לבר מצוה, ואמר: חיל שאינו יודע את הפקדות המטלות עליו יתחייב בראשו. וכיצד יתכן שהנער הנכנס לעל מצוות לא ידע את החוב המטל עליו.

אוצר החכמה

סיפר הרה"ק בעל שפע חיים מצאנז, שבהיותו נער צעיר בגיל בר מצוה, כל יום בעת שחלץ התפילין וגלל את הרצועות לאחר התפילה, היה חוזר על תרי"ג מצוות על פה. ועשה לעצמו סימנים על סדר המצוות, כך היה לו קל יותר לזכור. (מפי הרה"ח ר' יוסף בנימין וויליגער שליט"א, כשסיפר לרבי על האברכים שעובדים בליטוש יהלומים וחוזרים כל יום על ג' מצוות מהתרי"ג בעל פה, עד שסיימו בעל פה את כל תרי"ג המצוות).

* * *

1234567

יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שנזכה ללמד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל מצוות ה' בפעל כמו שנאמר "לשומרי בריתו ולזכרי פקודיו לעשותם".



הדפסה ברזולוציה מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

תרי"ג המצוות מבוארות ומוסברות מרקסון, אברהם מרדכי יוסף עמוד מס: 27 הודפס ע"י אוצר החכמה